

Mátyus Imre

A közösségi média magunknak valósága

Daniel Miller és munkatársai *How the World Changed Social Media* című könyvéről

Daniel Miller és szerzőtársai néhány éve egy olyan projektbe vágtak, amely a hagyományos offline és online etnográfia keverékével, különböző lokalitásokban igyekszik feltárni a közösségi média szerepét, értelmezését, a hozzá kapcsolódó praxisokat. Az elemzett kötet e projekt elméleti középpontja, szakirodalmi és módszertani összefoglalás a közösségi média és a társadalom közötti kölcsönhatásokról.

Daniel Miller egyike azon kulturális antropológusoknak, akik hamar és megfelelő objektivitással igyekeztek vizsgálni az internet terjedését. Don Slaterrel közösen jegyzett könyve, a 2001-ben megjelent *The Internet: An Ethnographic Approach* az új médiumok etnográfiai módszerekkel való vizsgálatának egyik alapműve. Miller az ezredforduló óta sem távolodott el az online tereptől; Heather Horsttal közösen szerkesztett könyve, a *Digital Anthropology* szintén a világháló etnográfiai vizsgálatának lehetőségeire és kihívásaira fókuszál. Miller jelenleg a European Research Council által támogatott „The Anthropology of Smartphones and Smart Ageing” projektet vezeti, amely az alábbiakban vázolt „Why We Post” projekt módszertani elveit követi.

Bár Miller csak egyike a kötet szerzőinek, egyértelműen az ő elképzelései köszönnek vissza a szövegben. Az antropológus valamennyi írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy az infokommunikációs technológiákat a mindennapi kultúra inherens részének kell tekintenünk. Az új médiumok nem saját kultúrával, a mindennapi valóságtól elkülöníthető praxisokkal rendelkező szeletei a világnak, hanem a hétköznapi gyakorlat szerves részei. A bemutatott kötet is erre az alapvetésre építkezik.

A *How the World Changed Social Media* rendkívül érdekes vállalkozás gyümölcse. A „Why We Post” cím alatt futó projekt keretében 11 nyílt hozzáférésű kötet született a közösségi média használatáról globális szinten. A sorozat 9 kötete – amelyek közül az írás pillanatában 8 érhető el a kiadó weboldalán – fizikai terepeken (földrajzi lokalitásokban) folytatott 15 hónapos etnográfiai terepmunka gyümölcse. A beszámolók az adott térségekben (például Délkelet-Törökországban, Észak-Chilében, Trinidadban, Dél-Angliában stb.) vizsgálják a közösségi média használatát, illetve annak társadalmi következményeit. Az egyes etnográfikák azonos szerkezetűek, közel azonos problémaköröket mutatnak be (így megfelelő alapot nyújtanak a komparatív elemzéshez is). Az itt bemutatott kötet azonban ezektől eltérő szerkezetű és szerepű. A redundanciát kerülendő, az egyes monográfiák nem tartalmaznak elméleti háttérrel, szakirodalmi áttekintést – ezt a szerepet a jelen kiadvány tölti be. A *How the World Changed Social Media* által képez kapcsolatot a többi kötetrel, hogy a kutatás elméleti beágyazottságát, módszertanát és eredményeinek összevetését mutatja be.

Ahogy a szerzők is kiemelik, az újmédia tanulmányozásának módszerei a leggyakrabban arra a feltételezésre (és implicit elvárásra) épülnek, hogy az eredmények általánosíthatók. Ez a kutatás ennek ellenkezőjét igyekszik bizonyítani. A fizikai lokalitásokban végzett terepmunka nem anakronisztikus ragaszkodás az etnográfia hagyományaihoz, hanem annak hangsúlyozása, hogy a technológia értelmezése, használata alkalmazkodik a közvetlen kulturális kontextushoz. A kultúra deterritorializációja nem teljes, a napi, megélt, lokalitáshoz kötődő tapasztalat szerepe semmiképp sem hanyagolható el – még olyan médiakontextusban sem, amelyben az immateriális javak fogyasztása, az értékek, a normák, a minták átvétele látszólag független a fizikai lételettől. A kulturális globalizáció és a világháló nem törli el a helyi sajátosságokat, hanem helyi kulturális praxisokba, értelmezési keretekbe illeszkedik, azokkal lép kölcsönhatásba. Az ebből eredő változatosságra utal a cím szójátéka: *Hogyan változtatta meg a világ a közösségi médiát*.

A könyv először a közösségi média fogalmát, majd annak társadalomtudományos vizsgálatának tendenciáit, témáit tekinti át. Kutatásmódszertani meglátásai jól illeszkednek azoknak a szakirodalmi források a sorába, amelyek az etnográfia módszerét *terepeken, kontextusokon átívelő* vizsgálatként alkalmazzák. Ahogy arra a kötet eleji áttekintés

is rámutat: „Az etnográfia olyan valóságot tükröz, amelyben senki sem él csupán egyetlen kontextusban” (Miller et al. 2016: xi). A könyv igyekszik részletesen bemutatni a kutatást a konceptualizálástól az etikai megfontolásokon át (amelyek nem pusztán a kutatás menetére, hanem az eredmények publikálására is kiterjednek) a terepmunka-tapasztalatokig, illetve az antropológia és az etnográfia kihívásaitól az egyes részterületekkel kapcsolatos korábbi kutatási eredmények rövid összefoglalásáig. A szerzők a résztvevő megfigyelés, a vizsgált közösségekbe való beilleszkedés, a mindennapi praxisok vizsgálatának módszertani előnyei mellett érvelnek, és az etnográfia holisztikus törekvéseit hangsúlyozzák.

A kutatási eredmények összefoglalása egy átfogó kérdőíves kutatás bemutatásával kezdődik, amely általános háttérrel kíván biztosítani az egyes etnográfákhoz. A szerzők beszámolnak arról is, hogy a terepmunka kiegészítéseként több olyan kérdőíves adatfelvétel is történt, amely nem mélyebb statisztikai feldolgozásra, hanem kérdések generálására, általános tájékozódásra szolgált. Kiemelik: a kérdőívek hasznosnak bizonyultak annak illusztrálására is, hogy az egyes helyeken született eredmények nem vetíthetők ki más terepekre, nem általánosíthatók problémamentesen. Az 1199 résztvevő által kitöltött kérdőív kérdései részben demográfiai adatok, részben általános kérdéskörökkel kapcsolatos tendenciák felmérésére szolgáltak. Millerék öt nagyobb témakört emelnek ki, amelyek keretében az egyes terepeken felvett adatokat összevetik: 1) a társas kapcsolatokat, 2) a közösségi médiában folytatott cselekvéseket, 3) a személyes adatbiztonsággal és a magánélettel kapcsolatos kérdéseket, 4) a közösségi média fogyasztásban játszott szerepét, illetve 5) a közösségi médiával kapcsolatos attitűdöket. Az egyes kérdéskörök eredményeinek bemutatása már a megfigyelések tükrében, a felderített befolyásoló körülmények figyelembe vételével, reflexíven történik. A közösségi média politikai aktivitásra gyakorolt hatásával kapcsolatban például a szerzők hangsúlyozzák a vizsgálat időszakának befolyásoló hatását. A két legpozitívabb hatást mutató érték ebben a kérdésben a brazil és a török válaszadók között mutatkozott. A kutatók szerint a kérdőívek kitöltésének időszakában mindkét országban fokozott politikai aktivitás volt tapasztalható: Brazíliában a Dilma Vana Rousseff elnöksége, Törökországban a Recep Tayyip Erdoğan elnöksége kapcsán kibontakozott tiltakozások miatt.

A kötet legfontosabb része a terepmunkák eredményeinek összefoglalása, a trendek kiemelése. Millerék itt kilenc nagyobb tematikus egység köré szervezve tárják fel tapasztalataikat: ezek 1) az oktatás és a fiatalok, 2) a munka és a fogyasztás, 3) az online és az offline kapcsolatok, 4) a társadalmi nem, 5) az egyenlőtlenségek, 6) a politika, 7) a vizualitás szerepe, 8) az individualizmus, illetve 9) a boldogságra gyakorolt hatás. A szerzők az általános tendenciákat és a különbségeket is igyekeznek bemutatni, illetve ezeket összevetni a kortárs szakirodalmi háttérrel. Millerék törekvésének holisztikus jellege, a projekt hatalmas vállalása ebben a részben válik a leginkább egyértelművé. A használatok, az értelmezések sokszínűsége, a kulturális eltérések arra utalnak, hogy nem maga a platform, hanem annak társadalmi felhasználása válik kulcsfontosságúvá – a rendeltetést felülírja vagy éppenséggel kiteljesíti a felhasználók mindennapi gyakorlata. Akár a tanár-diák viszony, akár a közösségi oldalak vásárlási hajlandóságra gyakorolt hatása, akár a nyilvános és a privát határainak elmosódása legyen a téma, a szerzők az empirikus adatokra támaszkodva írják le az új médiumok mindennapi működését. Minden kiemelt példa (az olasz tereptől az iparosodott Kínán át az angliai faluig) az általánosítás, a sarkító, túlzó elképzelések ellen hat. Millerék munkájának egyik legnagyobb erénye az, hogy megfelelően széles körű tapasztalat bemutatásával képesek rámutatni a közösségi média eszközjellegére, amely nem uralkodik a felhasználón, hanem annak szükségleteihez idomul. A felhasználónak ugyan nincs közvetlen befolyása a technológiára, és a rendszerek affordanciái megszabják az online cselekvések stratégiai határait, de a konkrét praxis (taktika) továbbra is az individuum kezében van.

A *How the World Changed Social Media* egy nagyszabású és értékes projekt kulcsdokumentuma, amely igyekszik objektíven, reflexíven és széleskörűen bemutatni a közösségi média társadalmi beágyazottságát. E törekvésének részeként az interneten, illetve az internethez kapcsolódó etnográfiai gyakorlatot is remekül igazítja vizsgálata tárgyához. Értékesnek tekinthető a munka a kulturális globalizáció egyfajta hatásvizsgálataként is, amennyiben a glocalizáció gyakorlatát a globális trendekkel való egymásrataltsággal és folytonos párbeszédben működő lokális kultúrák praxisait írja le. Mivel a kötet elsősorban áttekintő jellegű, az egyes terepmunkák eredményeit bemutató kiadványokat kontextusba helyező írás, jól használható általános tájékozódásra, a közösségi média társadalmi hatásainak bemutatására. A könyv eleve szélesebb közönségnek szól, nyelvezete is egyszerűbb, olvasmányosabb, ez az egyszerűség és az általános tartalom pedig jó oktatási segédanyaggá teheti. (Daniel Miller; Elisabetta Costa, Nell Haynes, Tom McDonald, Razvan Nicolescu, Jolynna Sinanan, Juliano Spyer, Venkatraman Shriram & Wang Xinyuan, eds.: *How the World Changed Social Media*. London: UCL Press, 2016, ISBN: 978-1-910634-49-3, 286 oldal, 23.59 USD).

Mátyus Imre a Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének tanársegéde. Elsődleges kutatási területe az online közösségek kollektív identitásrepresentációinak vizsgálata, különös tekintettel a szabad és nyílt forráskódú szoftverek közösségeire.